Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab

Juni 2011 66. årgang nr. 2

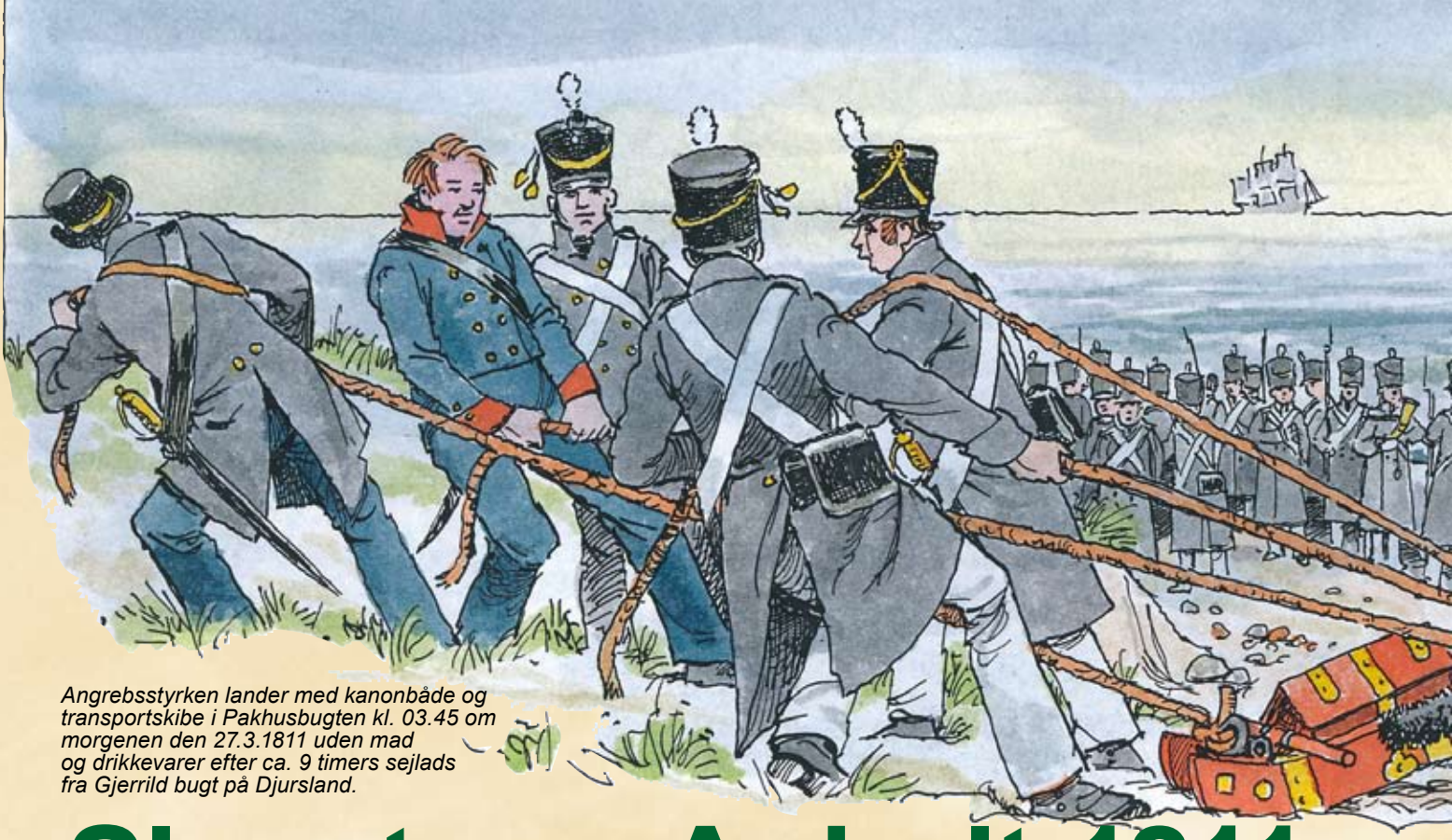

Angrebsstyrken lander med kanonbåde og transportskibe i Pakhusbugten kl. 03.45 om morgenen den 27.3.1811 uden mad og drikkevarer efter ca. 9 timers sejlads fra Gjerrild bugt på Djursland.

Slaget om Anholt 1811

I år er det 200 år siden, at danskerne forsøgte at erobre Anholt tilbage fra englænderne, der i 1809 havde besat Anholt. Øen har en meget central placering i de danske farvande og kunne forsyne den engelske eskadre, der var stationeret i disse farvande med frisk drikkevand.

Af Otto Vaupell

Anholt-ekspeditionen var den eneste træfning, i hvilken en afdeling af landhæren deltog i krigsårene 1810-12. Som så mange af vore felttog udførtes det af land- og sø-soldater i forening. Selv om viljen var til stede, manglede forståelsen for, at samarbejdet stillede store krav til indøvelse af de nødvendige funktioner.

Englænderne havde erobret Anholt den 18. maj 1809. Øen var dengang besat af et kompagni af 4. bataljon af 1. Jydske Regiment og 20 artillerister med 3 karronader under løjtnant Møller, samt en kystmilits under fyrinspektør Justesen. Engelskmændene landsatte 300 mand omtrent 2 km sydvest for fyrtårnet, under beskyttelse af et linjeskib, en fregat og nogle mindre skibe, som lagde sig 1400 m fra strandbredden og skød tværs over øen med deres 24 punds skyts. Efter en ubetydelig modstand overgav løjtnant Møller sig med hele styrken. Uenighed mellem fyrinspektør Justesen og løjtnanten, om hvem der var den højest befalende og savnet af en ordentlig befæstning, bidrog særlig til, at forsvaret var så elendigt.

Anholts generobring planlægges

Næppe havde engelskmændene besat øen, før der fremkom planer fra dansk side om øens generobring. Fyrinspektør Justesen var den første, der tilbød sig at gå med på et felttog imod øen. Det bedste landingssted, hvor folk kunne komme tørskoede i land, var efter hans mening 1400 m sydvest for fyret. Han forlangte de fornødne fartøjer og 500 mand under kække officerer; alle burde være unge stærke mænd, thi det krævede styrke at løbe i sand, som man sank i til op over anklerne. Selv kunne han ikke løbe, da hans fod var blevet kvæstet den 2. april 1801, men han ville tage sin ældste søn og en underofficer med, der begge var kendte med øen. Kongen sendte Justesens plan til Nørrejyllands Generalkommando, og efter vidtløftige forhandlinger bestemtes, at felttoget skulle udføres af major Melsted med 1. bataljon og 12 kanonbåde. Ro-flotillen, og hvad der vedkom overfarten, skulle ledes af premierløjtnant Falsen. Inden de forskellige transportskibe og kanonbåde

Moderne kort over Anholt. Landsætningen af den danske styrke foregik i den sydøstlige ende af Pakhusbugten. Herfra er der 7-8 kilometer gennem blødt sand til fyrtårnet, hvor de engelske styrker havde forskanset sig.

Tegnet af Chr. Würgler Hansen.

Indledende bemærkninger

Da formidling må anses som en vigtig opgave for Selskabet har redaktionen til markering af 200 året for Anholt-ekspeditionen valgt at bringe afsnittet om slaget om Anholt fra Otto Vaupells 2-binds værk fra 1872 *Den Danske Hærs Historie til nutiden og Den Norske Hærs Historie indtil 1814.* Ingen har beskrevet det mere præcist. Redaktionen har tilladt sig at forkorte afsnittet og modernisere sproget en anelse. Samtidig bringes et par af Chr. Würgler Hansens nye tegninger med relation til ekspeditionen, samt billeder af John Winther Hansens flotte tableauer fra slagets episoder til brug for mindeudstilling på Anholt Museum.

Claus Mogensen

Richard Turnbulls berømte Aquatinte. Turnbull var løjtnant i Royal Marines og deltog i kampen. I baggrunden ses fyrtårnet og de engelske forsvarsværker. Midt I billedet den danske venstre fløj ført af major Melsted, som antageligvis er en af de to personer, der står og svinger med en sabel. I forgrunden de sårede danskere og blandt dem til højre ses antageligvis kaptajn Prydtz liggende med begge sine ben afrevne af en kanonkugle.

blev samlede ved den jyske kyst, som var nærmest ved Anholt, var årstiden så langt fremrykket, at felttoget blev udsat til næste år. I 1810 forsøgte man sig igen, men man var fortsat uheldig med vejret, og Kongen befalede derfor ekspeditionen udsat til 1811.

Landgangskorpset forblev samlet, og transportskibene ankrede ved Grenå. På trods af den lange ventetid foretog man slet ingen indskibningsøvelser, som kunne have bidraget til et godt samarbejde mellem hær og flåde.

Englændernes befæstning af Anholt

Englænderne, hvis spejdere underrettede dem om de danske rustninger, havde ved Anholt et vagtskib, en skonnert på 12 kanoner, og på øen en besætning på 400 mand. Fyrtårnet havde de stærkt befæstet. På den øverste flade stod 2 stk. ▸

Slaget om Anholt 1811

Fortsat fra forrige side

24-punds karronader, og i de forskellige etager stod der 8 stk. 24-punds karonader, der benyttede tårnets luger til skydehuller og beherskede den østlige del af øen. Uden om tårnet var der anlagt en sekskantet stjerneskanse, hvis udvendige sider var mure med en højde på 7,5 meter. Oven på muren var der et 1 meter højt jordbrøstværn, bag hvilket der stod 10 stk. 24-punds kanoner.

Denne skanse kaldtes Fort York. Uden om stjerneskansen var der et stort jordværk i vinkelform, som var forbundet med stjerneskansen ved en 1 meter høj jordvold, på hvilken der til skytternes dækning stod romtønder fyldt med sand. Dette udenværk hed Massareene Batteri; på dets brystværn stod de 7 stk. 24-punds kanoner, og i det indvendige rum 4 haubitsere af det ridende artilleri, til hvis heste der var bygget træskure i skansen. 750 m vest for fæstningen stod en feltvagt i en åben skanse, hvori der stod en 8-punds kanon. I byen på øens vest-side lå der en vagt på 2 officerer og 60 mand, og på flere steder af øen var der signalstationer for at kunne tilkalde hjælp fra søen. Om engelskmændenes befæstninger havde man forsømt at indhente nøjagtige efterretninger. Man vidste, at der var et batteri og et fort; men man kendte hverken dets form, højde, udrustning eller styrke.

Kongen beordrer ekspeditionen iværksat

Den 26. februar 1811 skrev kongen til den øverstbefalende i Nørrejylland, General Tellequist og beordrede ekspeditionen til Anholt gennemført i foråret, så snart tid og lejlighed tillod. Som følge af kongens befaling samledes følgende tropper i marts på den lille jyske halvøs nordøstkyst og kantonneredes i landsbyerne.

Korpsets chef: Major Melsted; adjudant: løjtnant Munch.
5 kompagnier af Jyske Skarpskyttekorps 2. bataljon, i alt 10 officerer, 241 underofficerer og menige.
1 kompagni af 1. Jyske Regiments 4. bataljon, i alt 3 officerer og 162 underofficerer og menige.
1 jægerkompagni af 2. Jyske Regiments 4. bataljon, i alt 3 officerer og 147 underofficerer og menige.
1 kompagni af Fynske Regiments 4. bataljon, i alt 2 officerer og 72 underofficerer og menige.
1 kompagni soldatesken på kanonbådene under kaptajn Prydtz.
Artilleriet: 1 officer og 30 underofficerer og menige.

I Gjerrild bugt ankrede premierløjtnant Falsen med 12 kanonbåde og 12 transportskibe. Den 24. marts samledes tropperne ved indskibningsstedet. Artillerikaptajn Meyer mødte med 2 stk. 3-punds kanoner, 2 stk. 10-punds håndmorterer, en landgangsbro, 8 stormstiger samt sprængningsredskaber. Løjtnant Falsen vægrede sig ved at tage dette materiel om bord, og kaptajn Meyer fandt ingen understøttelse hos sin chef, major Melsted, der affærdigede ham med: "Løjtnant Falsen kan ikke tage det med." Falsen sagde: "Der lader sig ikke tænke nogen anden måde at bemægtige sig det befæstede fyrtårn, end ved at gå lige på; - mislykkes det, så må man indskibe sig igen." Det indrømmede artilleristen, men bad tillige om at betænke, at, når overrumplingen mislykkedes, så blev det kanonerne, der måtte dække tilbagetoget. Samme dag kl. 17 indskibedes korpset, efter at der var uddelt øl og brændevin til mandskabet. Til hele artilleriet var der kun en åben båd, i hvilken der kun var plads til den ene kanon og de to håndmorterer. Karduserne blev taget ud af kasserne og lagt løse i bunden af båden, trods kaptajn Meyers indvendinger.

Mandskabet blev imidlertid igen udskibet, fordi det blev vindstille, og der indløb efterretning om, at en engelsk fregat og en brig, der havde ligget ud for Fladstrand, var sejlet sydpå.

Ekspeditionen starter

Den 26. marts om eftermiddagen indskibedes mandskabet atter; Løjtnant Falsen havde modtaget rapport fra løjtnant Bech, som var sendt med en båd til Anholt for at undersøge forholdene, at der kun lå en engelsk skonnert ved øen. I det øjeblik indskibningen gik for sig, bevægede løjtnant Falsen major Melsted til at befale, at tornystrene skulle efterlades, fordi de optog for meget plads. Det skete, trods alle kaptajnernes forestillinger, der mente, at det var tidsnok at aflægge tornystrene, når man kom til Anholt. I tornystrene havde folkene deres øl og mad. Man var dengang ikke kommen så vidt, at man både havde tornyster og brødpose. Mandskabet havde nu ikke noget at styrke sig med under felttoget. Uden mindste uheld foretoges overfarten. Den 27. kl. 3.45 om morgenen ankrede alle fartøjerne på den sydøstre side af øen, 7,5 km fra det befæstede fyrtårn. Til den ankerplads, der fandtes 2 km sydøst for fyrtårnet på samme side, har Falsen ikke haft kendskab. Engelskmændene anede ikke vort komme. Udskibningen gik for sig i mag, og var den blevet foretaget i nærheden af fyrtårnet, var overfaldet rimeligvis blevet kronet med et heldigt udfald. Det var bestemt, at et skarpskyttekompagni under kaptajn Høst skulle danne fortroppen; følgelig burde det have været først landsat; men løjtnant Falsen forandrede på egen hånd planen og befalede, at matroserne skulle først i land og gøre det første angreb. Først efter at 200 matroser var bragt i land og rykkede imod fortet ført af søløjtnant Holstein, blev fortroppen roet i land. Den rykkede derpå frem i stilhed med uladte geværer for at undgå, at et skud løsnet i utide eller af skødesløshed skulle forråde vor ankomst, for efter major Melsteds befaling at omringe det udenfor fortet liggende hus, i hvilket kommandanten boede. Man håbede at tage ham på sengen.

Matrosernes indledende, forhastede angreb

Matroserne havde imidlertid et godt forspring for fortroppen; de rykkede frem mod fyrtårnet i klumper, hurtigt, men støjende. 750 m sydvest for fyrtårnet stødte de på den engelske forpost, der stod i en lille skanse.

Model af 12 meters kanonjolle. Ved ekspeditionen til Anholt anvendtes så vidt vides kanonchalupper, som var 21 meter lange og dermed 9 meter længere end kanonjollerne. Kanonchalupperne havde også en kanon foran, flere årer og kunne transportere flere tropper.

Model fremstillet af Niels Eric Boesgaard.

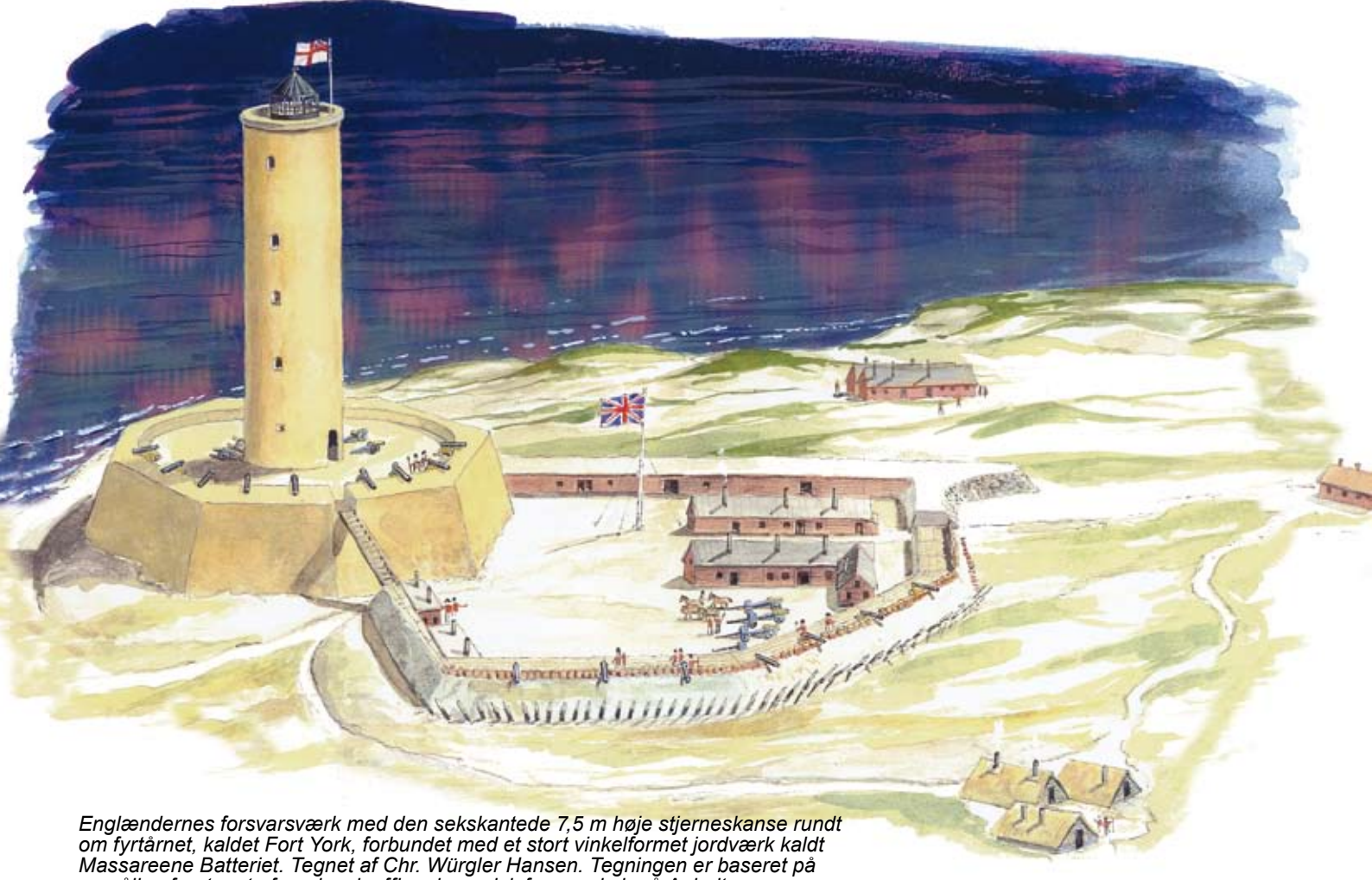

Englændernes forsvarsværk med den sekskantede 7,5 m høje stjerneskanse rundt om fyrtårnet, kaldet Fort York, forbundet med et stort vinkelformet jordværk kaldt Massareene Batteriet. Tegnet af Chr. Würgler Hansen. Tegningen er baseret på opmåling foretaget af en dansk officer i engelsk fangenskab på Anholt.

Inden kanonen kunne blive affyret, var matroserne i skansen, og besætningen flygtede tilbage til fyrtårnet, efterladende kanonen. De vækkede undervejs kommandanten og bragte besætningen på benene. I stedet for straks at forfølge den flygtende besætning, blev matroserne stående nogle minutter i den tagne skanse; de løb derpå frem til husene uden for skansen, som de fandt forladte. Engelskmændene fik ved dette pusterum tid til at komme til våben og åbnede en heftig ild på husene fra Massareene-batteriet. Matroserne blev skræmte, flygtede bort fra husene og forlod ligeledes den kanon, de havde erobret. Størstedelen af den engelske besætning ført af kommandanten og bataljonschefen, rykkede ud af fortet og fulgte de slagne matroser. Den engelske hovedstyrke havde imidlertid næppe tilbagelagt 2 km, førend dens fortrop fik øje på den danske hovedstyrke, der gik i to kolonner frem imod nordsiden af øen og langs med sydøst siden. For ikke at blive omringet og afskåret fra fortet, skyndte den engelske besætning sig atter tilbage inden for dets værker.

Landgangskorpset rykker frem i 2 kolonner

Landgangskorpset rykkede med 4 kompagnier under kaptajn Borgen samt 3-punds kanonen frem imod nordøst, langs med sydøst-siden af øen. 4 kompagnier gik under Melsteds egen anførsel tværs over øen til nordkysten og rykkede derpå frem mod øst. Et kompagni under kaptajn Langballe sendtes mod vest, til Anholt by, for at tilfangetage den der liggende engelske besætning.

Fremrykningen skete hæsblæsende i huj og hast. Man gav sig ikke tid til at medtage de 2 haubitsere, heller ikke den fornødne ammunition. Kanonen, der blev trukket i det dybe sand af soldater, kunne ikke følge med og blev snart langt agterud. Major Melsted gav sin uvilje lydeligt til kende med matrosernes egenmægtige forhastede angreb. Skylden for dette fejlgreb deler han imidlertid med løjtnant Falsen. Melsted burde, da landgangsstedet var frit for fjender, selv have været den første på strandbredden for at våge over, at ingen afdeling uden hans tilladelse brød op. Den kolonne, der gik frem under Borgen, var den forreste. Dets fortrop, kompagniet Høst, gik frem efter de i felttjenesten foreskrevne regler. Høst var en metodiker, der lod kompagniet standse ved hver sandbanke og undersøgte den omhyggeligt, inden han gik forbi den, skønt han havde de lette tropper, matroserne, foran sig. Da han havde tilbagelagt noget over halvvejen til fortet, kom de slagne matroser ham i møde; flere var sårede og alle var modløse. Der var nu ikke længere tale om at overraske fjenden. Geværerne blev ladt og marchen fortsat lige mod fjenden; men nu var de engelske tropper på deres post og hilste det fremrykkende kompagni med en levende gevær- og kardæskregn. Kompagniet kunne intet udrette, førend det fik forstærkning; det trak sig langsomt tilbage og forenede sig med den højre kolonne under kaptajn Borgen. Denne havde til højre for sig kanonbådene, som under Falsen fulgte med så nær strandbredden som muligt, og som, da de var kommet i højde med fortet, beskød dette, men på en så stor afstand, at ilden var virkningsløs. Pludselig fik kanonbådene øje på den norden for øen liggende fregat, som lettede og stod østerpå om nordpynten af Anholt. De trak sig derfor ud af ilden og lagde sig bag vestkysten af Anholt overladende til landgangskorpset at udkæmpe striden på egen hånd. Overfaldet var mislykket. Melsted ville dog intet høre om at vende om. Fortet skulle nu tages med storm. På hele linjen lod han spillemændene blæse "gå på". Officererne kom med nogle få folk frem imod de engelske batterier, indtil en afstand af 60 til 70 skridt; men, skønt de således gav et godt eksempel, blev størstede- ►

Slaget om Anholt 1811

Fortsat fra forrige side

len af mandskabet, der var udmattet og vansmægtende efter at have løbet en mil i sand, liggende. De stormende veg og trak sig bag nogle sandhøje, hvor de tilbageblevne folk atter samledes.

Angrebet går i stå på Melsteds venstre fløj

På venstre fløj førte Melsted selv sine folk frem; men granat- og geværilden fra tårnet, fortet og batteriet, som fejede hele sandmarken, tvang de stormende til at sprede sig og kaste sig bag de små sandhøje. Atter samledes de, krøb og slæbte sig frem gennem det dybe sand, for på ny at blive slåede tilbage. På kaptajnernes forestillinger om at vente med at fortsætte angrebene, indtil artilleriet havde banet vej, svarede Melsted blot med ny opmuntringer: ”Fremad, kaptajn Prydtz! Af sted, kaptajn Krag!” og de løb fremad, indtil de styrtede af udmattelse. To kompagnier under de ovennævnte kaptajner og en del matroser, der under Holstein havde sluttet sig til denne fløj, samledes endnu engang af Melsted, som førte dem med trodsig kækhed mod den overvældende kardæsk- og musketild. Melsted dræbtes i spidsen for sine folk af en geværkugle 40 skridt fra skansen; En kanonkugle rev begge ben af kaptajn Prydtz, en anden kanonkugle dræbte Holstein, og den golde sandørken oversåedes med døde og sårede af de utallige fjendtlige kugler, som gennemfurede den. For at gøre ulykken fuldkommen, landsatte den engelske skonnert besætningen fra Anholt by, som det ikke var lykkedes at tilfangetage, og marinerne fra de andre engelske krigsskibe, i ryggen på danskernes venstre fløj. Da var det umuligt for den at komme frem eller tilbage; den overgav sig undtagen reserven under Langballe. Denne, der først havde været sendt mod Anholt by, uden der at udrette noget, fulgte derpå som reserve Prydtz’s korps. Den trak sig, efter den sårede kaptajn Prydtz’s befaling, tillige med resterne af matroskorpset til vestkysten af øen, hvor den optoges af de der under Falsen liggende kanonbåde, som derpå søgte at undkomme dels til Jylland og dels til Læsø.

Foto: John Winther Hansen

Artillerikaptajn Meyer og hans artillerister med den 3 punds kanon, som søløjtnant Falsen havde fundet plads til i den åbne båd. Kanonen og 40 skud blev slæbt en mil gennem sandet af soldaterne fra udskibningsstedet i Pakhusbugten til 550 meters afstand fra fortet, hvor kanonen åbnede ild. Udført af John Winther Hansen til udstilling på Anholt museum.

24 punds britisk kanon på Massareene batteriet ved Fort York med artillerister fra Royal Marine. Bemærk artilleristernes dækning bag romtønder fyldt med sand. Udført af John Winther Hansen til udstilling på Anholt museum.

Borgens højre fløj fortsætter angrebet med kanonstøtte

Højre fløj under Borgen var så lang afstand fra venstre fløj under Melsted, at den ikke erfarede den sidstes uheld, men fortsatte kampen i adskillige timer efter hans fald. Efter stort møje var det endelig lykkedes for kaptajn Meyer ved landsoldaterne hjælp at få sin kanon ført frem til skud, efter at den var blevet

Forspændt haubits tilhørende haubitsbrigaden bestående af 4 stk. haubitsere af det ridende britiske artilleri under løjtnant Steele. Haubitsbrigaden var en del af de britiske styrker på Anholt. Udført af John Winther Hansen til udstilling på Anholt museum.

Foto: Finn Hillmose

Foto: Finn Hillmose

Efter landsætningen som de første i Pakhusbugten den 27. marts kl. 03.45 marcherer søløjtnant C. Holstein med sine 200 matroser før de øvrige styrker mod fyrtårnet og fortet. Holstein faldt senere samme dag under stormen på fortet. Udført af John Winther Hansen til udstilling på Anholt museum.

Den sårede kaptajn Prydtz med begge ben sønderskudt af en kanonkugle siddende blandt faldne danske soldater beordrer kaptajn Jens Langballe til at trække sig tilbage til stranden og skibene med de resterende tropper. Efter inspiration af Turnbulls aquatinte. Udført af John Winther Hansen til udstilling på Anholt museum.

trukket en mil igennem sandet. Den medførte kun 40 skud. Flere hundrede skud og begge mortererne var forblevne dels om bord, dels på landingspladsen. Så snart kanonen var kommen, stillede Meyer den i 550 meters afstand fra det fjendtlige batteri, således at den bestrøg angrebsfronten langs batteriets sydvestlige side, hvor der stod 5 stk. 24-punds kanoner. Hvert skud gjorde god virkning. Fjenden sendte kanonen en uophørlig kardæskregn, men den holdt sin stilling. Mandskabet måtte ofte grave den op af sandet. Efter hvert fjerde skud havde hjulene boret sig ned til akslen. Rekyl (tilbagestød) havde kanonen slet ikke. Efter at der var gjort 36 skud, ophørte Meyer med ilden, for med de sidste 4 skud at indlede en fornyet storm; og Borgen ville atter føre sine folk, der med standhaftighed havde holdt ud, i den fjendtlige ild, da han endelig modtog efterretning om nederlaget på den venstre fløj. Han samlede alle officererne, og, da kanonbådene havde forladt dem, og det blev anset for umuligt, på grund af udmattelsen, at trække sig tilbage til den venstre kyst, så modtoges fjendens opfordring til at nedlægge våbnene.

Tilbagetoget med resterne af ekspeditionen

Otte af kanonbådene og de fleste transportskibe satte kursen mod Jylland. De blev forfulgt af den engelske brig "Sheldrake", som kl. 16.30 efter en heftig kamp erobrede kanonbåden "Buhl". Fire kanonbåde og tre transportskibe satte kursen mod Læsø og derpå over mod den svenske kyst. De blev forfulgt af fregatten "Tartar" og senere af flere engelske krydsere. Kanonbåden "Mühlenstedt" og to transportskibe faldt i englændernes hænder. Danskernes tab ved stormen på Anholt Fort var: 3 landofficerer og en søofficer dræbte; 15 landofficerer tilfangetagne, heraf 4 sårede; 2 underofficerer døde og 3 sårede; 12 menige døde og 61 sårede; 16 matroser døde og 25 sårede. I alt 34 døde, 93 sårede og 393 usårede tilfangtagne. Engelskmændene opgav deres tab til 32 døde og sårede.